

İsâ-zâde Târihi (Tahlil ve Metin), Neşre Hazırlayan: Ziya Yılmaz, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1996, XLIV+274

Türk tarih ve kültürüne âit eserlerin peşpeşe yayınlanmasını araştırmacılar büyük bir memnuniyetle karşılamaktadır. En makbul nüshaların veya karşılaştırılmalı yayınların hayata geçirilmesiye kaynak eserler artık el altında bulundurulabilmektedir. İşte böylece Osmanlı Tarihi'nin Yeniçağ döneminin kıymetli bir eseri daha yayınlanarak tarihçilerin ve kültür adamlarının istifadesine sunulmuştur. Yayınlayan, eserin müellifi olarak bilinen İsâ-zâde adı üzerinde şüpheye düşmüş ve yapıtı araştırmada Abdullah adının müellifin adı olmadığına karar vermiştir.

Yayınlayan önce müellifin babasını araştırmış ve bu devirde Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi'nin damadı İsâ Efendi (Ö. 1682)'ye ulaşmıştır. Neticede İsâ Efendi'nin oğlu Mehmed Aziz (Ö. 1689) Efendi'nin babasının başladığı esere bir müddet daha devam etmiş olabileceği ihtimali ortaya çıkmıştır. Ayrıca önemli bir işaret de elimizdeki eserin sonunda (bk. 227-233) yer alan şeyhülislâm, veziriazam, Rumeli ve Anadolu kazaskerleri ve İstanbul kaduları listelerininin 1689 yılı öncesinde sona ermesi, eserin bu yıllara kadar getirilmek istendiği intübânı vermektedir. Buna göre eserin büyük kısmı İsâ-zâde Mehmed Aziz tarafından yazılmıştır. Onun vefatından sonra oğulları, muhtemelen bunlardan biri olan Abdullah Efendi esere bir müddet daha devam etmiştir. Neşredene göre Abdullah adı, Müellifin bu oğlundan gelmektedir. Şimdilik en uygun tesbit budur. Eserin özel bir adının olmayışının da, bu adla anılmasına sebep olduğunu öğreniyoruz.

Eser Kasım 1654-Ekim 1693 (muharrem 1065 - muharrem 1104) yılları arası olaylarını ihtiva etmektedir. Eserde IV. Mehmed'in çeşitli faaliyetleri, siyasi ve ilmi kadrolardaki görev değişiklikleri, her sene sonunda vefeyât bendleri, zelzeleler, fırtınalar, ay ve güneş tutulmaları, yabancı elçilerin gelişi ve gidişleri, Kırım Hanlığı'ndaki değişiklikler, İpşir Mustafa Paşa hadisesi ile idamı, Murad Paşa'nın sadareti, Süleyman Paşa'nın azline yol açan olaylar, Köprülü Mehmed Paşa'nın sadaretindeki dikkat çekici olaylar, Venedik donanmasıyla yapılan savaş, Celâli Abaza Hasan Paşa gâilesi ve bastırılması, Eflak'ta meydana gelen olaylar, Varat'ın fethi, Vaşvar antlaşması, Hüseyin Paşa'nın Hotin'de mağlubiyeti, Şehzadelerin sünnet düğünleri ve Çehrin kalesininin fethi ve tabur muharebesi eserin başlıca konularıdır. Elimizdeki eser, müellif nüshası olduğu anlaşılan yegâne nüshadan meydana getirilmiştir. Müellif eserini bazı bilinen kaynakları kullanarak telif etmiştir. Kaynaklardaki teferruatlı konular müellif tarafından özetlenmiştir. Ancak kaynağı şimdilik tespit edilemeyen veya şimdilik bilinmeyen konular eserde orijinal olarak addedilebilir. Bu yüzden yayınlayanın da ifade ettiği gibi (s. XXVIII) *İsâ-zâde Tarihi* tamamen orijinal bir eser değildir.

Neşreden bu eserin kaynaklarını tespit üzere çalışmalar yapmış ve elimizdeki eserin hacmine göre oldukça geniş bir kaynak listesi meydana getirmiştir. Buna göre *Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr, Târih-i Gilmânî, Ravzatü'l-ibrâr zeyli, Tenkihü't-tevârih-i mülûk ve Hadâikü'l-hakaik fi Tekmilâti'ş-şakaik* gibi eserler bu *İsâ-zâde Tarihi*'nin başlıca kaynaklarıdır.

Diğer taraftan yayınlayan *İsâ-zâde Tarihi*'nden istifade edenleri de tespit etmiştir. Herhalde en çok istifade eden müellif tarihçi Naima'dır. Ancak yayınlayan her iki müellifin müşterek kaynaklarını da işaretlemiştir. (s. XXXIV-XXXIX) Bundan başka Uşâki-zâde *Zeyli Şakaik*'i yazarken *İsâ-zâde Tarihi*'nden yararlanmış, yayınlayanın tespitlerine göre bunları be-

lirtmiştir. Ancak Uşakî-zâde'nin istifade edip belirtmediği yerlerin de olduğu anlaşılmaktadır. Yayınlayan bunları tespit etmiştir. ayrıca *İsâ-zâde* ile *Uşakî-zâde*'nin müşterek bir kaynağının da bulunduğu ortaya çıkmıştır.

İsâ-zâde Tarihi'nin Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın *Zübde-i Vekayiât* adlı eseriyle paralellikleri olduğunu tespit eden yayınlayan, tereddüte düşmüştür. Ona göre bu benzerliklerin Defterdar'ın *İsâ-zâde Tarihi*'nden istifadesi şeklinde mi olduğu, yoksa her ikisinin de aynı kaynağı kullanmalarından meydana gelen bir ilişki mi olduğu pek belli değildir. Ancak müelliflerin hemen hemen çağdaş olmaları bunların karşılıklı alış-verişte buldukları intibahı da uyardırmaktadır. *Zübde-i Vekayiât*'ı yayınlayan ise (bk. Abdülkadir ÖZCAN, *Zübde-i Vekayiât*, Ankara 1995, LVI-LX) Naima'ya da kaynaklık eden *İsâ-zâde Tarihi*'ni *Zübde*'nin kaynağı olabileceği görüşündedir.

Eseri yayına hazırlayan dikkat ve itina ile çalışmıştır. Eser bol miktarda kullanılan dipnotlarla takviye edilmiştir. Bu cümleden olarak farklı kaligrafi ile yazılmış kısımlar, kırmızı mürekkeple yazılı kısımlar ve müellifin hangi kaynaklardan hangi kısımları aldığı dipnotlarda belirtilmiştir. Bundan başka yayınlayan (*) ile işaretlediği dipnotlarda tamamlayıcı bilgiler vererek ve hatta kaynak da göstererek okuyucuya yardımcı olmaktadır. Eserin sonuna dizin de ilâve edilmiştir.

İsâ-zâde Tarihi tek nüsha olmasından dolayı tarihçiler arasında merak konusu idi. Okuyucuların istifadesine sunulması isabetli olmuştur.

MÜCTEBA İLGÜREL